

TIRANT, 10 (2007)

Articles

[Rafael BELTRAN, Modalidades de la palabra en acción: narradores internos, recitaciones, rezos y conjuros en *Tirant lo Blanc*](#)

[Susana CAMPS PERARNAU, Un *Tirant* castellà i altres llibres de cavalleries a la biblioteca valenciana de Pere Andreu Sart \(València, 1512\)](#)

[Teresa IZQUIERDO ARANDA, Reflexions sobre els paisatges i les escenes de vida quotidiana al *Curial e Güelfa*](#)

[José Julio MARTÍN ROMERO, El *Ornamento de princesas*: un diàlogo sobre la educación femenina de Feliciano de Silva](#)

[Rafael M. MÉRIDA JIMÉNEZ, Los libros de caballerías en América: huellas culturales y cultura impresa \(1492-1516\)](#)

[Alejandro VELÁZQUEZ ELIZALDE, Función y sentido de los espacios exteriores en *Tirant lo Blanch*: ciudades, posadas, iglesias y plazas](#)

Ressenyes

[Rafael ALEMANY FERRER, *Introducció al "Tirant lo Blanc"*, Alzira, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Bromera, 2007 \(Llúcia MARTÍN\)](#)

[Javier BLASCO, *Cervantes, raro inventor*, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2005 \(Cristina MARTÍNEZ\)](#)

[Esteban CORBERA, *Febo el troyano*, ed. José Julio Martín Romero, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2005 \(Laura GARRIGÓS\)](#)

[Alberto DEL RÍO NOGUERAS, *Florindo* \('Guía de Lectura'\), Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2007 \(Cristina MARTÍNEZ\)](#)

[Mónica NASIF, *Belianis de Grecia \(Partes I y II\)* \('Guía de Lectura'\), Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2006 \(Cristina MARTÍNEZ\)](#)

Joanot MARTORELL, *Tirant lo Blanc*, estudi preliminar i propostes de treball a cura de Jordi Galves, Barcelona, Edicions 62, 2005 (Rafael BELTRAN)

Stefano NERI, *Antología de las Arquitecturas maravillosas en los libros de caballerías*, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2007 (Teresa IZQUIERDO)

Stefano NERI, *L'eroe alla prova, Architetture meravigliose nel romanzo cavalleresco spagnolo del Cinquecento*, Pisa, Edizioni ETS, 2007 (Teresa IZQUIERDO)

Stefano NERI, *Lepolemo* ('Guía de Lectura'), Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2006 (Cristina MARTÍNEZ)

PALMERÍN DE OLIVIA, ed. Giuseppe DI STEFANO, intr. M.ª Carmen MARÍN PINA, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2004 (Laura GARRIGÓS)

Juan PÉREZ DE MONTALBÁN, *Palmerín de Oliva*, edición crítica, introducción y notas de Claudia Dematté, Pisa, Mauro Baroni Editore, 2006 (José Julio MARTÍN ROMERO)

El QUIJOTE desde el siglo XXI, ed. Nicasio SALVADOR MIGUELI y Santiago LÓPEZ-RÍOS, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2005 (Cristina MARTÍNEZ)

Nota-ressenya

Michelle Szkilnik, *Jean de Saintré. Une carrière chevaleresque*, 'Publications Romanes et Françaises', CCXXXII, Ginebra, Droz, 2003 (Rafael BELTRAN)

Novetats

Novetats CURIAL E GÜELFA 2007 i d'altres

Varia

"Tirant lo Blanc (ÒPERA RATAULE per a catorze veu i orgue)" de Calisto BIEITO i Marc ROSICH (Barcelona, Teatre Romea, 2008)

Suplement bibliogràfic 2007

[Suplement bibliogràfic 2007](#)

Esperem els vostres textos, articles, notes i ressenyes

REFLEXIONS SOBRE ELS PAISATGES I LES ESCENES DE VIDA QUOTIDIANA AL *CURIAL E GÜELFA*

**Teresa Izquierdo
(Universitat de València)**

Aquestes reflexions al voltant del manuscrit anònim i artificialment intítulat *Curial e Güelfa* constitueixen un esforç per tractar d'esbrinar els paisatges medievals a través de l'obra literària. Partint de la valoració de què la novel·la necessita un marc de contextualització que atorgue versemblança a la trama d'acord amb l'argument, caldrà revisar constantment un text com el *Curial* que, orientat per una vocació lúdica, didàctica i ètica, necessita controlar l'encís de la fascinació de la cavalleria amb una sòlida base realista que matise la ficció. Se'ns obri així en la literatura un doll de descripcions, més suggerides que explícites de vegades, que constitueixen però un document viu que disposa únicament de la paraula per a expressar la imatge. Els avantatges del discurs diacrònic, no obstant, ens lliuren la possibilitat de descobrir l'ambient en ús, la connexió de l'objecte, l'espai amb la seua funcionalitat descrita amb seguiment cronològic. Aquesta perspectiva ens obliga a esborrar prejudicis i revisar una obra rellevada, en eixir sempre malparada en la injusta i injustificada comparació amb l'altre gran clàssic de les lletres catalanes del segle XV. Nogensmenys, la qualitat intrínseca que descobrim en inserir-nos en el món que ens dibuixa i les seues suggestions, mereixen un replantejament dels estudis i les visions aportades fins ara.

Llegir *Curial e Güelfa* és assistir de primera mà a la història d'un cavaller, a la trajectòria completa d'un cavaller, però, un tant especial. Descrita amb la minuciositat requerida per a comprendre la trama, guarnida amb dosis considerables de versemblança per fer identificable l'entorn del nostre jove amb la realitat de qualsevol lector de mitjans del Quatre-cents. L'obra, originalment sense títol, esbossa tot un arc d'existència, una pluralitat de fets que giren entorn a una sola experiència humana¹[1]. Acompanyem el protagonista des del naixement, se'ns presenten els orígens d'un heroi cisellat a l'abast humà, consagrat des que és batejat "Curial" a assolir grans gestes. Broda l'itinerari del perfecte cavaller, encarna l'exemplaritat novel·lada il·lustrada a llibres de teoria com *Arbre de cavalleria* de Ramon Llull. Des de la seua concepció escortem el futur heroi per una infància i una adolescència que el sotmeten a patrons humans. Assistim al creixement físic i moral d'un jove que, ja de ben petit té clarament definides les seues aspiracions i consagra la seua vida a un ideal, sentit com el més pur i digne que un gentilhome de cor pot desitjar.

Envers aquest objectiu, el xiquet abandona tot allò que pot distraure'l, abandona la casa i la mare, sacrificada en l'esperança d'una glòria honorable. Aprofita els anys d'infantesa per a nodrir-se en teoria i art de la cavalleria, però també en ciència i arts cortesanes, conscient que l'educació és la pedra angular per a bastir el cavaller. És la història d'una superació moral i personal llaurada sobre els patrons estandaritzats per la literatura artúrica condicionada a una nova formulació del tipus, més adequada als valors ideològics baixmedievals. Recull l'herència de l'èpica per oferir una ficció protagonitzada per homes-model que dota de passat i futur a un grup social molt concret, el dels guerrers. Sobrepasant els límits del gènere, el relat aprehèn la percepció rigorista de la crònica, on l'escriptor pot manipular però mai inventar la dada autèntica, hi activa mecanismes per a incorporar la realitat a una altra esfera, la literària²[2]. Els personatges es troben lligats a una legítima condició històrica, l'autor vessa un talent especial per destil·lar la nota peculiar que individualitza el tipus amb caracteritzacions suggerides per dibuixos esquemàtics per recullir el tret essencial³[3].

Just en el moment en què afloren les primeres cròniques particulars de grans militars contemporanis, com *Livre des fais* de Boucicaut, *Livre des fais* de Jacques

[1] SANSONE, Giuseppe (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", p. 9.

[2] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, pp. 163-165.

[3] Pere BOHIGAS (1982): *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 295.

Lalaing o *Victorial* de Gutiérrez Díaz de Games⁴[4], cavallers de debò coneguts i admirats havien de conviure amb una societat cada vegada més urbana i plural, s'obria pas l'accés a la cavalleria per ofici, no per llinatge, deixant d'ésser una qualitat natural, pot ser adquirida, amb diners o per ofici⁵[5]. El símbol magnífic de l'elecció per gràcia restaria impertèrrit, resguardant la concepció de la cavalleria com a do atorgat, però ja no està circumscrit a un estat sinó a una voluntat personal, a la capacitat intel·lectual, al treball, a la fortalesa i rectitud moral. Curial encarna el tipus renovat de cavaller, aquest en davant serà un home superior, sí, però un home al cap i a la fi.

Si el nostre protagonista és diferent és pel seu origen humil, no per les seues característiques físiques o psicològiques ni tan sols per la seua educació. Les possibilitats per a adquirir galania i habilitat s'esdevenen per influència de forces externes d'abast socioeconòmic que el guien i l'abasteixen, mai d'ordre inferit ni prodigiós ⁶[6]. La seua educació es basa en fonaments intel·lectuals corrents, si bé abraça una vasta selecció de camps i matèries aquestes són d'abast general. No és un ésser superior als altres homes ni al seu ambient cultural o natural. Únicament és el resultat d'una conjunció de perfeccions, una utopia novel·litzada que cobra vida a mesura que transcorren les pàgines i el nadó es converteix en esplèndid cavaller. Lluny del descrèdit, democratitza el concepte i lliura la llaor del l'heroisme a l'abast de tothom. Junt a les biografies de cavallers autèntics i a les primeres cròniques particulars de militars, naix el referent literari que per reforçar la vitalitat del tipus necessita un guarniment versemblant que faça creïble l'epopeia.

Malgrat que simula situar l'acció al segle XIII, ajusta l'ambient a la realitat històrica de mitjans del XV amb costums, paisatges, personalitats coetànies en una distorsió que permet l'encalçament. Espais familiars, geografies explorades i conegudes, pròpies de l'orbe cavalleresc, però no al costat de casa⁷[7]. Un joc d'ambigüitats que permet folgança per enllestir l'element fictici. Dota de coherència un univers en què no

⁴[4] Jaume TURRÓ, ed. (1993): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Teide, pp. 2-3.

⁵[5] Glòria CASALS i Llorenç SOLDEVILA (1984): *Tres històries d'amor*. Barcelona: Edicions 62, pp. 11. Per al model de Curial destaquen com els herois literaris reflexen factors històrics i ideològics dominants en el temps en què les obres van ser escrites, des d'aquesta perspectiva, estimen com la crisi ideològica iniciada des dels primers decennis del segle XIV compromet el concepte d'heroi.

⁶[6] Glòria CASALS i Llorenç SOLDEVILA (1984): *Tres històries d'amor*. Barcelona: Edicions 62, pp.12. Reprenen la classificació categòrica dels herois de N.Frye identificant Curial amb aquell que no és necessàriament superior als altres ni al seu ambient natural, considerant-lo personatge representatiu de la novel·la burgesa i la comèdia en desheroitzar el tipus.

⁷[7] Jaume TURRÓ, ed. (1993): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Teide, p.13. Destaca la versemblança de sotmetre el model biogràfic del protagonista al patró literari de la biografia cavalleresca, ajustant-ne un ambient històric, familiar però amb marges que permeten la manipulació.

hem d'encapotar-se per trobar el reflex del real sinó la congruència versemblant. El gust per la meravella està controlat sempre per una seriosa contenció racionalista.

Crea així un món acabat, el dels personatges, dirigit per components cronològics i condicionaments ambientals ineludibles, sobre la malla del teixit pondera una aprehensió racional, vigoritzada amb una forta càrrega d'implicacions simbòliques que mai esborren la sensació de realitat. L'aventura envaeix l'escena, captivada per esdeveniments que fan present una bellesa exempta de problemes, celebra l'optimisme de la gesta, el compliment de la vida bella. El simbolisme i el realisme conviuen sense arribar a fondre's, es corresponen amb congruència⁸[8]. El paisatge literari positivitza l'extraordinari gràcies a diàlegs col·loquials, espais controlables, descripcions contingudes. Actualitza i normativitza el concepte d'heroi, el mite, la intervenció divina als quals atorga tan sols un definit marge de veracitat metafísica.

Aposta pel verisme en el patró biogràfic, tot i les llicències als canons establerts, Curial és un heroi literari, no podem oblidar-ho. Enllaça amb la tradició èpica de les cavalleries feudals, Casals i Soldevila estimen que és una *boutade* però, més que un destrellat farcit de trivialitats, reflecteix usos vigents, com la dama protectora, la mestressa que en les peripècies i croades romanía al castell inspiradora dels fets cavallerescs⁹[9]. Subtil sistema de control, la senyora és fons i raó dels actes de l'empenyorat que lluita per ennoblir-la. El desig de la Güelfa per elevar i amar Curial fent front als impediments socials és el nucli argumental que articula la trama, encara que no siga l'amor l'eix de la novel·la, és un cràter actiu, font d'on brollen noves situacions que giren i evolucionen en torn. La història sentimental és la columna vertebral d'una obra que no es limita als marges de la novel·la sentimental ans be assumeix factors històrics i ideològics dominants en el moment en què va ser escrit¹⁰[10]. Cal analitzar l'interior del cos narratiu per a descobrir la realitat històrica que reflexa i cova, la penetració ideològica i social coetània amagada en el rerafons de la novel·la.

La il·lusió de la realitat ve garantida per la geografia, l'onomàstica, la toponímia, personatges històrics i literaris entremaliats tracen un pont entre els protagonistes i el lector en participar d'un mateix ambient cultural que salva la distància entre la ficció i la

⁸[8] Giuseppe SANSONE, (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", p. 11.

⁹[9] Glòria CASALS i Llorenç SOLDEVILA (1984): *Tres històries d'amor*. Barcelona: Edicions 62, p. 9.

¹⁰[10] Pere BOHIGAS (1982): *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 300.

realitat. Les descripcions s'allunyen dels tòpics retòrics i ens brinden detalls preciosos i diferenciadors que pinten amb colors de vida retrats de paisatges, accions i personatges dotant-los de familiaritat.

En inserir noms i cognoms ben coneguts als seus personatges secundaris, l'autor troba la fórmula per a confabular el realisme sense alterar la direcció ni el sentit de la novel·la. Veus i llinatges italians, francesos, catalans o àrabs que de segur ressonarien a l'oïda del lector coetani, entre els quals entremescla els segles XII i XV en un seguit d'anacronismes calculat i conscient, orientat envers una intencionalitat política palesa¹¹[11]. Arribats a aquest punt caldria retrobar l'esperit de la novel·la i intentar d'esbrinar la seua vertadera finalitat, ja que en mancar de firma, un acostament a la seua estructura i estil són els únics elements reals de què disposem per a apropar-nos a l'autor, a aquella ment que va idear la ficció que destrià un món concret per a contextualitzar-la, llevat d'unes motivacions suficientment importants com per a compondre no un relat curt o un libel, sinó una novel·la.

El mateix escriptor confessa escriure en edat madura i aquesta afirmació presenta trets de veu autobiogràfica que explica l'originalitat discursiva i ens anima a buscar els fantasmes inoculats sota línia. Hi parlem d'esperits al descobrir al rei Pere el Gran lluitant a peu de camp junt a cavallers proclius a la causa urgellista, un rei devot del seu poble, amat i amant de la seua gent que es disputa arriscar la vida fins i tot per honrar-se en la seua presència. Enfront d'aquest mirall, la realitat política de les terres peninsulars de la Corona, heretades per un rei absent i bolcat en estèrils afers italians, entre els regnes hispànics es lamentaven entre crítiques i comentaris maliciosos dels seus disbarats polítics i amatoris. Aquesta confrontació d'escenaris polítics, real i literària, principiada per Espadaler a manera d'hipòtesis¹²[12], ens sembla massa suggeridora. Ens obri sucosíssimes possibilitats d'interpretació per a una obra que avui podríem llegir perfectament prescindint del soslleuat, però que en contemplar-la des de la perspectiva del paral·lelisme intrínsec ens acosta a la lectura que probablement hi farien els lectors conterrànics.

Cobren pes així els raonaments plantejats fins ara i el realisme es fa si cal més imperant en cooperar per encaixar sense traves el possible funcionament al·legòric de la

11[11] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 81.

12[12] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, pp. 244-252. A les conclusions del seu estudi recull les dades per argumentar la possible adreça de l'obra a la reina Maria de Castella, tractant d'esgrimir els factors cronològics i ambientals per a la datació.

novel·la. Personatges i espais constentirien la transposició de referents verídics i per extensió fets, actituds i sentiments s'intercepten com a branques en la transmissió ideològica, garantint la connexió de l'antetipus real i el tipus literari. Bastit sobre precedents com el cicle poètic compost en 1454 pel cardenal Joan Margarit qui en la comparació d'ambdós moments històrics es lamenta d'aquesta quasi vídua nació de Catalunya¹³[13], recull un sentiment expressat ací en la insistència de la idea de viduïtat de l'heroïna, assimilada a la reina Maria, també a la terra, la condemna dels déus a Curial, mai no a la Güelfa a més de la constant situació d'incertesa de l'heroi ajustada a l'autèntica preocupació política i l'abandonament.

La novel·la intitulada, adreçada des del pròleg com a consolació d'una dama desconeguda, envolta entre tants misteris de l'obra, concorda amb la teoria que estigués destinada a sufocar el clam subjacent pel Magnànim mitjançant la història d'una doble separació simbòlica, la dels amants i la del senyor i la seua terra, no menys sentida i plorada¹⁴[14]. Nogensmenys, mentre el triomf novel·lat basteix els ànims d'auguris esperançadors, la realitat a València s'esbrinava era força contrària, en va construiria la capella funerària al convent dominic a València la reina Maria de Castella perquè Alfons havia marxat a Nàpols per a no tornar i moriria en Castel dell'Ovo a Nàpols el vint-i-seet de juny de 1458 mentre ella, que rebria la notícia el quince de juliol, el seguiria a penes dos mesos després sent soterrada el quatre de setembre, deixant així òrfena una novel·la que mai acompliria el seu destí tot desmarcant una dada clau per a xifrar la cronologia de composició. Finit el motiu del seu significat, rauria rellevada pel mateix autor, com ho mostren els vuits que manquen al mateix manuscrit per completar, conscient pot ser que la novel·la en si havia esdevingut, sense pretendre-ho, una metàfora metaliterària de la situació que parangonava. Filla fortuïta de la desemparança de l'estimat autor, separada del seu medi, el públic.

Aquesta previsió explicaria perfectament la presència d'actors reals seleccionats amb pinzellades d'intencionalitat biogràfica en la preferència per catalans i aragonesos, sempre dotats de les millors qualitats morals, capacitats físiques i habilitats, entre els quals s'escollen coneguts llinatges partidaris de la causa de Jaume d'Urgell, a mitjans dels segle XV, traslladant amb el ressò els tons d'una nostàlgia en moments en què la

13[13] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 131. Avalúa l'abast del parlament pronunciat el 6 d'octubre de 1454 a Barcelona, on el cardenal contrapesa ambdues figures, reflexa un clam que dóna lògic arguments a la hipòtesis plantejada per Espadaler, la història d'una separació.

14[14] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 137.

causa era ja inamovible. La ploma presideix el present històric novel·lat, organitza les preferències, l'autor actua com a amo i senyor de la seua novel·la, orquestra un present ben diferent del coetani de la corona aragonesa determinat, no tant per la nova dinastia com per la personalitat del rei. Modula sons necessàriament recognoscibles per a les orelles del lector immediat¹⁵[15].

Partint d'aquestes previsions, entenem millor el color amb què delinea la realitat novel·lada, esbossada més que perfilada, tambalejant entre la fascinació de l'ambient cortesà i un desencant per la cavalleria palès en la minuciositat amb què trasllada cada aspecte, com si el text refractés, més que no reflecteix, una forma de vida tocada ja de caducitat. En aquest sentit, resulta notori i es pot afirmar sense temor a equivocar-se que l'escriptor gaudeix de plasmar l'univers de la batalla, el guerrer i la seua circumstància en la seua materialitat, com estima Fumagalli, "amb un realisme atent i complagut"¹⁶[16]. Explicita cada procediment, el descriu tan vívid que inclús afalaga tot deixant entreveure, nogensmenys, un distanciament nostàlgic, mai no arriba a implicar-se psicològicament la ficció frustrant així la imbricació del lector. La narració està tenyida d'un somriure escèptic, una ironia sentida des de la distància transparenta l'enterboliment de la imatge prudentment encerclada en contorns aristocràtics, l'únic medi capaç ja de comprendre les seues aspiracions. Tocs còmics, satírics són reflex d'un sentir social que casa a la perfecció amb les motivacions de les últimes empreses cavalleresques quan en realitat la cavalleria feia ja temps que s'havia retirat de l'escena social i militar¹⁷[17]. Es presta ara a l'al·legorització celebrant en clau jocosa la tradició pedagògica horaciana d'ensenyar divertint, presta per amenitzar la lliçó moral del triomf de la virtut.

El funcionament al·legòric s'expandeix, articula un doble cau de substrat polític i moral enriquint la lectura de consolació. Personatges, espais concebuts, dissenyats i projectats com a símbols amb un significat preclar, per reduir marges d'errada en la interpretació. Prenen cos com a entitats de tipificació del valor moral¹⁸[18]. Són personatges elaborats en una madura concepció de tipus per una intel·ligent anàlisi,

15[15] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 74.

16[16] Vito FUMAGALLI (1988): *Cuando el cielo se oscurece. La vida en la Edad Media*. Madrid: Nerea, p. 99.

17[17] Paul ZUMTHOR, (1994): *La medida del mundo*. Madrid: Ediciones Cátedra, pp. 204-205.

18[18] Giuseppe SANSONE, (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", p. LV. Considera els personatges hipostitzats, concebuts com tipus absoluts, a les quals nega la capacitat de variació, models cansats, aferrats al sistema tipològic com si advertiren la seua decadència i hagueren perdut tota motivació.

prefigurats, apareixen per a activar sobre l'escena el símbol que representen. Actuen sobre escenaris reiterats, quant no desdibuixats o omesos perquè la veritable força de la narració recau en els esdeveniments. La narració avança sincrònica, per acumulació d'episodis amb una progressió marcada pel transcórrer del temps en què es despleguen els fets sense que aquest afecte als personatges en la seua maduració.

La conjunció d'experiències afavoreixen el diàleg dels valors gràcies a la interacció de les relacions humanes, propiciant una innegable vitalitat simbòlica, personalitza, objectivitza codis, és la qualitat de la contrasenya i l'emblemàtica qui orienta les passeres dels personatges, no menys que les conseqüències de les seues accions. Cal estimar l'atractiu del plantejament tipològic malgrat que redunde en la exclusió de l'enfocament psicològic, no devem emprar els cànons de judici acostumats per a la novel·la moderna, Curial en aquest sentit és plenament medieval i frueix de l'encantament de la metàfora. Encaminat a consolar, divertir, ensenyar, la riquesa expressiva descansa en la preponderància del joc significant.

El paisatge es converteix en una noció genèrica, on s'integren espai, ficció i protagonistes en un mateix nivell, el de l'essència destil·lada per a expressar el tipus en la seua puresa figurativa. Cada intèrpret defineix amb la seua imatge i paraula, gestos, vestits, actituds activen un valor específic emanant una vida reflexa, personificacions d'un valor etern. La trama es construeix pel fregament de símbols disfressats d'homes que es presten a servir-los¹⁹[19]. Són titelles al servei de la noció preconcebuda, però la seua motivació és resultat d'una suma de circumstàncies contraposades, fruit d'una tensió íntima que enriqueix el model figuratiu. En la cadena narrativa, els episodis són baules independents, motius closos que resulten reiteratius per asseverar la idea sota l'englobament pedagògic i divertent.

Guarits per una cobertura de realitat històrica i humana, descrita sovint amb supèrbia economia, trets esquemàtics destil·len l'essència del caràcter. Ambient noble i cortesà, compliment de la vida bella, la intenció de l'autor és proveir un divertiment nostàlgic, una distracció didàctica. Però, la forta càrrega política la separa dels tòpics literaris de la mera narració llibresca de cavalleries i l'avança en l'activisme reivindicatiu. L'ambientació variada i rica aglutina l'actualització dels caràcters, dota de verisme a les escenes, els retrats individualitzats, encaminats sempre pel signe de la

¹⁹[19] Giuseppe SANSONE, (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", p.LIII. excolu l'enfocament psicològic, analitzant l'esquema narratiu com si s'hagués fos en motlles closos envers una finalitat definida des de l'inici.

moralitat, assenyalen les virtuts i denunciïn vicis tipificats en la cavalleria, escadusser en l'atenció als detalls físics sols particularitza a actors secundaris, en una visió més completa del tipus, els esbossa més corporis i tangibles, deixant en la grisalla l'aparença de protagonistes, com la Güelfa o Curial, a qui no sabríem identificar si els veiérem. En aquests casos, són els noms els cridats a evocar per esmenar la manca d'imatge visible, suplint poèticament la descripció de personatges abstractes, mentre les seues accions són detallades amb minuciositat.

Més que no un model figuratiu estàtic, la definició dels personatges evoluciona compassada amb la caracterització dels espais i escenaris, conformant el conjunt indestriable que és el món de Curial. L'escena actualitza un temps d'esplendor per a la Corona, atorga al cos narratiu una planificació estructural apurada en funció del gènere elegit. La novel·la ofereix el marc i espai requerits per al desenrotllament d'una història llarga, d'un itinerari on la lírica poètica pot conjugar-se amb un estil col·loquial i popular sense traïr l'esperit honorable i cortesà de l'èpica. Absolta de la urgència de la intervenció política, pot detenir-se a analitzar la situació contemporània i disposar del marge d'amplitud que precise. Consolació, distracció, justificació a la causa de la reina oblidada, de referents literaris no en faltaven, superant l'ambició d'epístoles i poemes, Curial ofereix un univers significant, una realitat paral·lela en què és possible evadir-se gràcies a la fidel reproducció de llocs, a una composició ambiental versemblant als fets.

No rebutja cap inspiració, recull sense diatribes diverses solucions, des de la tradició artúrica a la riquesa de les trames de les *novelle* italianes sense capbussar-se en un model restringit que hauria lliurat una obra més convencional²⁰[20]. El resultat, una obra impossible d'encapsular sota criteris de gènere, en la seua singularitat manca de precedent i continuació, roman aïllada i per açò justament novedosa i interessant. Producte d'una revolució literària que ha donat fruits madurs, acabats i magnífics, però absoluts en quant manquen d'hereus directes.

Ubicada en un context ambigu, a mig camí entre la realitat històrica de l'Europa de Pere el Gran i la del segle XV, adquireix un gran deute amb cronistes com Bernat Desclot, no sols per les dades, també en les tècniques en aprendre a retenir la informació i emprar-la en benefici de la ficció sense fraccionar la veracitat històrica. Realitza una magnífica descripció del paisatge de la cavalleria, advertit amb un abandonament

²⁰[20] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 149. Reivindica la novetat en el plantejament de la novel·la en el sentit de què es xifra en un moment cultural en què els autors recullen diverses fonts d'inspiració per a fondre-les i oferir un model autònom, d'estructura madura i oberta que no admet l'encapsulament exclusiu en un gènere concret.

fabulós, supera la glossa realista amb una fantasia apassionada i mesurada que intensifica el relat, acoloreix l'acció però mai no desdiu el verisme²¹[21]. Cavalleria descrita amb el sentit de la peripècia, d'aventura en què descolla un sentir càndid estimulat pel marc sentimental de fons. Delitar és la íntima satisfacció de deixar-se fascinar pels esdeveniments, per farses representades per personatges-símbol gairebé desdibuixats físicament, però sempre ben delimitats per un perfil figuratiu inequívoc. Actors que no arriben a implicar-nos sentimentalment, no obstant la força del símbol que representen si abasta per acomplir la funció didàctica i lúdica que guia des de l'inici la intenció de l'autor. Captiva l'exemplaritat medieval, la prodigalitat, la màgica suggestió d'una realitat excepcional.

No és el sentit èpic allò que dirigeix la trama o determina el paper dels personatges, no és l'exaltació de les armes al servei d'una idea ni la valoració d'un ideal de vida. L'escenari cavalleresc es presta al miratge en quant tal, en el seu si miraculós, com anhel d'atmosferes admirables on l'itinerari poètic de la secció classicitzant no es veu compromesa per recursos falsament realistes. La intervenció de la Fortuna o del viatge al Parnàs s'integren perfectament en el nucli conceptual del cicle temàtic gràcies a la lectura moral d'uns déus a qui el protagonista venç per força de treball, rectitud i decisió. L'aparat clàssic s'instal·la racional en la dimensió narrativa mitjançant el somni que enllaça la realitat amb la veritat revelada de l'altra esfera. No interromp el ritme, el modifica qualitativament, un accessori artificial recollit amb plena consciència, emana del cor estructural per harmonitzar amb les motivacions cristianes de la història. Al llibre d'amor, Curial es véu temptat per l'atracció sexual de Laquesis i peca de luxúria, fruit de la concupiscència. En parlar d'armes la vanaglòria pels èxits cavallerescs l'encega d'ingritud, de supèrbia. Segon i primer pecats capitals respectivament, els déus intervenen per condemnar els vicis, amb la pràctica de les arts lliberals, de l'elegància al tercer llibre el seu honor ja no es debat en la lliça ni en combats singulars²²[22]. Una prodigiosa Virtut triomfa finalment, corroborada per l'ortodòxia

21[21] Giuseppe SANSONE, (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", pp.LIXV-LXII. Valora la íntima satisfacció que troba l'autor en el relat dels fets, on xifra la vertadera columna vertebral de l'obra, en estar completament subjugat per la matèria cavalleresca.

22[22] Jaume TURRÓ, ed. (1993): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Teide, pp.10-12. Proposa un resum abreujat de l'argument per dilucidar l'esquema argumental dels tres llibres separadament per poder esbrinar la frontissa temàtica i ideològica que els enllaça. És dins a partir d'aquesta anàlisi com descobreix el paper fonamental que la virtut opera en el sentit global de la ficció, guia l'actitud dels personatges i l'acció militar de l'heroi. Ratifica així una percepció arrelada en l'ortodòxia cristiana corroborada des de la mateixa trama amb exemples palesos: el sermó de Sanglier, l'episodi africà i les lliçons històriques dels antics com Sal·lusti.

cristiana, constatada en el sermó de Sanglier, en les lliçons dels antics, en exemples històrics i literaris, també en la desventura viscuda a l'episodi africà. Moltura de costums, oblit de compromís, traïció a la fidelitat, sordesa a la véu de Déu.

L'ambició cultural d'inserir un *fatum* clàssic traïda en la seu substitució per una cobertura cristiana²³[23]. Fortuna traïda per Enveja, el diable personificat en pecat lluitant contra la Virtut. L'episodi mitològic reformulat sobre criteris teològics respon als exercicis d'escoles de retòrica que empraven la Faula com a pretext per a exercitar la dissertació, s'insereix en la tradició pedagògica horaciana.

Presenta personatges familiaritzats amb els déus, amb protagonistes de poemes i cicles èpics heretant la tendència al·legòrica dels llibres de cavalleries, malgrat que predomina l'espai geogràfic precís i conegut, no renuncia a una ullada a l'exotisme amb atmosferes on la imprecisió o el somni asseguren l'encalç d'una veracitat afermada per l'estil apropiat. No cal desfigurar la realitat per a crear una altra al marge, simplement modular el registre adequat. En paraules d'Espadaler, emprar *un estil per a una credibilitat*²⁴[24], on fins i tot a nivell lingüístic la interacció idiomàtica s'ajusta a les circumstàncies. Conèixer les poètiques ficcions que esvaren als diàlegs no és una inversemblança presumptuosa, devia ser corrent entre cavallers com a mostra de distinció²⁵[25]. Veiem a més com Curial s'afana en l'estudi de retòrica, filosofia, lògica. És un recurs per a saber comportar-se i conversar en corts on havien de ser tan destres com al camp de lluita. Discurs i diàlegs els són reconduïts cap a l'alliçonament, on el narrador es mostra fi, mesurat, subtil. Tampoc els somnis nouen el verisme, en l'assumpte de la novel·la no hi ha res de meravellós ni desmesurat, les concessions a l'extraordinari sempre calculades, dissimulades sota l'aparença de somnis l'incidència i impacte dels quals resta fora de qüestió, protegides per la liberalitat de l'inconscient.

La concatenació d'esdeveniments, causes i conseqüents guiada per una cronologia explicitada que troba seguiment racional en cada llibre, corroborada en la

23[23] Giuseppe SANSONE, (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed. *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "La Caixa", p.12. Destaca la importància que la perspectiva deformada amb què es cisellat d'aquest fado assoleix en la projecció moral.

24[24] Antoni M. ESPADALER (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema, p. 187. Advoca al precedent memorable de Brunetto Latini com mestre que obrí aquesta característica immediatament llegada a Dant i Boccaccio, una credulitat narrativa, llevada de la urgència de q'adequar l'estil a la matèria, a l'assumpte de cada història.

25[25] Jaume TURRÓ, ed. (1993): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Teide, pp.6-8. coneixements sobre matèria mitològica per part de nobles i cavallers queden palesos en obres com *Genealogiae deorum gentilium* de Boccaccio o *De Dictis et factis Alphonsi regis Aragonum* de A. Beccadelli el Panormita amb l'anècdota en què el rei explica com els antics romans construïren el temple d'Honor unit al de Virtut perquè ningú no pogués accedir al primers sinó a través de Virtut.

cadena relativa dels fets i la fricció dels símbols. Respon a un programa preconcebut, planificat des del començament, explicat a l'encapçalament de cada llibre, condiona un contingut on res no és gratuït ni improvisat, sempre lligat a la lògica percepció espacial i cronològica que guareix allò d'increïble que podria comportar l'encís cavalleresc²⁶[26]. L'aventura reforçada per la confrontació d'exemples vivents, fan encara més factible deixar-se seduir pel somni del temperament idíl·lic, indulgent, afable, tot i l'abundosa irrupció de les armes. Aposta per la humanitat de l'heroisme, no modelat sobre cànons impossibles sinó a partir de criteris assequibles on el realisme del paisatge, la geografia, la mesura ritmada de la cronologia garanteixen la fruïció de la fauna i l'assimilació del contingut moral.

La projecció sentimental de les aventures està tallada sobre patrons de l'amor cortès com a model universal de la fantasia col·lectiva, dins de les convencions estilístiques observades per la poesia amorosa, de manera que no resulta estrident ni ignominiosa²⁷[27]. Les tensions són sempre tranquil·les, els puntuals esvaïments de Curial o Laquesis, fins i tot el suïcidi de Camar acoloren de passió el paisatge emocional però no desborden el ritme. Presidint l'obra des de l'ombra, permet més llibertat a l'autor per mostrar el talent creatiu en la captació ambiental. El recurrent desig insatisfet és una forma ennoblidora de culte a l'amada, el secret impera per necessitat psicològica, per evitar intrusisme esdevé estímul a la vanitat i a la imaginació eròtica suspesa en l'aire.

A aquests efectes contribueix la conjunció de diversos estils narratius, un popular, fresc, directe amb l'altre to solemne, ambicions crebat pel tall directe de la transcripció nua dels diàlegs. No desdenya tampoc el caire joglaresc, aprofita la lliçó dels trobadors en la seua efectivitat comunicativa. Recull la seua dinàmica per captar una expressió més atraient per la seua complicitat amb el lector i el mescla amb diàlegs col·loquials que apropen l'espai literari, fan versemblant la trama i esborren les petges d'eixe contorn fantàstic més pompós, tan avinent a l'àmbit cortesà invocat. Si entenem la novel·la com una consolació, a aquesta mestria en la conjunció d'estils caldria afegir un accent rialler desdramatitzant, que romandria bategant.

26[26] VENDRELL, Salvador, ed. (1995): *Curial e Güelfa*. Alzira: Bromera, p.19.

27[27] Glòria CASALS i Llorenç SOLDEVILA (1984): *Tres històries d'amor*. Barcelona: Edicions 62, p.14. Valoren en quin grau recull el concepte literari de l'amor cortès com a convenció estàtica i unitari, considerant el treball d'elaboració sobre el tipus efectuat per l'autor, destaquen els trets bàsics inserits en la relació entre Curial i la Güelfa a la base d'un codi de comportament social humanitzant i civilitzador que cal cultivar, al menys a nivell intel·lectual.

Pinta una realitat on barreja el cerimonial pompós, la delicadesa i la crueltat, on destaca el desgast d'energia i fortalesa malversats en accions es reiteren sense aportar realment res. Enalteix la cavalleria que professa Curial en allò que té de coratge i virtut, recavant la noció de la cavalleria cristiana, descartant i posant en entredit la pedanteria supèrbia i l'ús va de la força que comporta perills. Dota Curial d'un cabdal sentit de la responsabilitat, no desdiu la façana humana de l'heroi, qui es deixa temptar, no obstant l'orgull i la crueltat no l'enceguen mai, actua sempre com un ésser humà, amb penúries i necessitats. Aprehèn elements de l'èpica en la senzillesa estructural, tres llibres concatenats pel fil conductor de les vessants de la cavalleria i el viàtic de la separació enutjosa, amor, armes i arts. Els esdeveniments interessen en la seua espectacularitat per la derivació exemplar, protagonitzada per homes-model. Presenta afinitats amb novel·les com *Paris i Viana*, prosificacions abreujades de *romans d'aventures* del cicle bretó, de què es distancia atesa la seua aposta per la realitat²⁸[28]. Com els cronistes i els biògrafs, traça un arc provist de passat amb projecció de futur amb la intenció de cohesionar una identitat, una ideologia, un grup social. Rebutja la meravella i aposta per la veracitat recolzant-se en l'experiència viscuda, a partir de la qual dissenya un món desitjat, basat en la repetició del present millorat amb l'aprenentatge. Ens presenta la utopia realitzable d'un univers, tot quant demana és una dosi racional de credulitat per a gaudir de la novel·la.

Reflexions finals

Condensada magníficament en la novel·la, la cavalleria inflama l'esperit de la societat del *Curial e Güelfa*, un àmbit aristocràtic que sembla aferrar-se als ressorts que han caracteritzat l'esplendor en el qual estan basats els seus fonaments. L'escriptor sembla imbuir-se d'aquest impuls, avista els perills d'una excessiva com irremeiable relaxació en l'observança dels codis i s'afanya en recollir cadascun dels trets que configuren la utopia. La imatge que trasllada però no és atzarosa ni desmesurada, un esforç de compilació de gèneres, elements, singularitats i escenaris s'harmonitza gràcies a una conscienciosa síntesi. En dotar la narració d'un ritme crepitant i limitar l'extensió aconseguix inocular l'essència i oferir al lector un riquíssim repertori iconogràfic sobre l'univers cavalleresc i la seua ideologia. Paraments, armes, indumentària,

²⁸[28] Pere BOHIGAS (1982): *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 315.

circumstàncies trasllueixen un corresponent real emperò, hi aquest és el tret més encomiable, no es contemplen com espurnes inspirades directament en fetes històriques, ans bé es circumscriuen a un mateix ambient social i cultural, significatives remarques diferenciadores en són prou il·lustratives en aquest sentit. Generades per un mateix brou de cultiu, l'autor no necessita de grans esforços per donar vida a una ficció, una mirada en torn n'era suficientment persuasiva, no necessita de monstres ni miratges, la finalitat de consolació urgeix encadellar un somni realitzable. Costums casolanes, ambients càlids i personatges familiars fan possible abandonar-se al miratge i acompanyar els protagonistes recorrent una geografia coneguda, emprendre viatges plausibles ja que les exploracions de móns fantàstics queden guarnides pel celatge del somni.

Mai no sobten esperits exaltats, el sentit moralitzant no pertorba el seguici argumental, tampoc la interpretació que ajusta la història de la separació al referent reial, assimilat tant a la fluctuant relació entre el rei Alfons el Magnànim i la reina Maria de Castella com a la diatriba del monarca amb els regnes hispànics. Aquestes possibles lectures són hipòtesis vessades a posteriori, enriquidores però absolutament prescindibles si la pretensió de lectura no assoleix més que gaudir de les escenes de passió amorosa i guerrera i fruit dels esplèndids paisatges de la cavalleria i la vida de l'aristocràcia de la tardor medieval. Una solemne galeria d'imatges queda gravada en la memòria del lector hàbilment guiat per un narrador emmascarat sota la personalitat del trobador, que apel·la directament al seu públic, amenitza la relació amb acotacions i valoracions personals implicant-se sense escrúpols en la narració al temps que ens impel·leix a saltar a l'espai escènic incorporant-nos com a virtuals espectadors.

Criteris d'autenticitat caracteritzen la novel·la que sota aquesta perspectiva es converteix en un vertader document de la vida de mitjans del segle XV, per tant imprescindible per a l'historiador en retratar l'ampli ventall de circumstàncies polítiques, socials i ideològiques que caracteritzaren la complexa conjuntura de trànsit entre la cultura feudal i la renovació humanística. L'escriptor ha sabut coordinar totes dues, amalgamades amb coherència, representada la primera en la cavalleria militant i l'estilització de l'amor cortès, substrat al qual se superposa l'esperit pragmàtic de l'ascendent burgesia i la sàvia alliberadora del Renaixement. L'autor de *Curial e Güelfa* va tenir l'encert de captar la realitat que l'envoltava, aprehendre les ensenyances de l'esperit renovellador de l'Humanisme que començava a cuetejar i valorar la circumstància històrica coetània per llaurar una ficció que conjuga totes les influències sense atorgar preeminència a cap, suma totes les inquietuds amb independència, en un

equilibri extraordinari. Descobrir aquesta circumstància ens aboca a enfocar la contextualització d'una forma ampla, a mirar el Quatre-cents amb folgança perquè més que sobre models particulars, l'univers dels amants Curial i Güelfa és un espill que irradia el món contemporani, on centelleja la seua façana externa i el seu cor íntim. Aquest reflex sotmès a les lleis de l'òptica, es presenta de vegades distorsionat, quant no ofereix espectres o imatges calidoscòpiques.

Bibliografia:

BELTRÁN LLAVADOR, Rafael (2006): *Sobre el simbolismo profético de visiones y representaciones en libros de caballerías: de "Curial e Güelfa" y "Tirant lo Blanc" a la "Crónica de Adramón"*. València: Universitat de València.

BOHIGAS, Pere (1982): *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CARDINI, Franco (1991): "El guerrero y el caballero". En LE GOFF, Jacques, coord.: *El hombre medieval*. Madrid: Alianza.

CASALS, Glòria i SOLDEVILA, Llorenç (1984): *Tres històries d'amor*. Barcelona: Edicions 62.

ESPADALER, Antoni M. (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Edicions Quaderns Crema.

FUMAGALLI, Vito (1988): *Cuando el cielo se oscurece. La vida en la Edad Media*. Madrid: Nerea.

HUIZINGA, Johan (1984), *El otoño de la Edad Media*. Madrid: Alianza Universidad.

KEEN, Maurice (1986): *La caballería*. Barcelona: Edicions Ariel.

LE GOFF, Jacques (1987): *El hombre medieval*. Madrid: Alianza.

LE GOFF, Jacques (1999): *La civilización del occidente medieval*. Barcelona: Paidós.

RIQUER, Martí (1968): *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*. Barcelona: Edicions Arie.

RIQUER, Martí (1984-1988): "La novel·la cavalleresca". En RIQUER, M; COMAS, A, I MOLAS, J, *Història de la Literatura catalana*. Esplugues de Llobregat (Barcelona): Editorial Ariel,

SANSONE, Giuseppe (1979): "Pròleg". En GUSTÀ, Marina, ed.: *Curial e Güelfa*. Barcelona: Edicions 62 i "la Caixa".

TURRÓ, Jaume, ed. (1993): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Teide.

VENDRELL, Salvador, ed. (1995): *Curial e Güelfa*. Alzira: Bromera.

ZUMTHOR, Paul (1994): *La medida del mundo*. Madrid: Ediciones Cátedra.

RESUM:

Llegir *Curial e Güelfa* és obrir una finestra a la tardor medieval, on fantasia i meravella conviuen en dosis raonables de veracitat per i transmetre al lector sensació de versemblança. Tot pintant l'encant amb colors de quotidianitat propera, llevada d'una intencionalitat didàctica, envers la moralitat retrata un univers perfecte de cavalleria, però tenyit de realitat per rendir la ficció creïble. És així com descobrim un toll de meravella, també usos, costums, paisatges que ens emplacen de forma immediata, en l'escena medieval.

PARAULES CLAU: Edat Mitjana, Cavalleria, Literatura, Quotidianitat

ABSTRACT:

Reading *Curial e Güelfa* is like an open window to the Middle Ages, where fantasy coexists with reasonable doses of reality in order to transmit likely feelings to the reader. The fiction is painted with the colors of a familiar true because of its didactic intention. The writer presents a perfect universe of chivalry, but with the appearance of a real word so the fiction could be credible. We discover a great wonder also customs, traditions and landscapes that transfer us immediately into the scene of the Middle Ages.

KEY WORDS: Middle Ages, Chivalry, Literature, Every Day Life
